

Dnr CBM 46/05

Till  
Länsstyrelsen Gotlands  
län, Naturvård  
621 85 Visby

## Remissvar

### **Framtagande av bevarandeplan för särskilda bevarandeområdet (Natura 2000) Gotska Sandön (-Salvorev) (Site code SE0340097). Dnr 511-1966-05.**

Mattias Iwarsson, Centrum för biologisk mångfald har fått ovanstående remiss för synpunkter.

Undertecknad har under många år besökt ön med syfte att studera florán och lära ut botanik, allmän biologi och historia vid sommarkurser, organiserade av Hemse folkhögskola. Under kurserna har anteckningar förts över växtfynd som rapporterats till Projekt Gotlands flora och ibland publicerats i tidskriften Rindi. Generellt är det mycket bra att förvaltningsplanen revideras och tydliga regler skapas. Naturen på Gotska Sandön är mycket känslig och det finns alltid risk att skador kan uppstå som direkt motverkar syftet att bevara området. En oro finns alltid för att besökartrycket skall bli för stort.

#### **Mina kommentarer till Beskrivning av ön.**

Vegetation. I markskiktet av tallskogen växer inte kråkbär men däremot är mjölon vanligt. Skogsbränderna tros inte ha lett till någon omfattande sandflykt. Detta kan ha berott på att trädens rötter till stor del blir kvar även om skogen brinner.

#### **Lövskog.**

Bland orkidéerna kan nämnas grönvit nattviol medan Johannesnyckel bara är funnen på en lokal, där den verkar ha dött ut (Inre dynsänkan).

Strandkål växer på klapperstensstrand..

Näbbtrampörten växer i huvudsak på stranden, just där de sandbindande växterna börjar dyka upp, strandvial, strandkvickrot och ruggar av sandrör. Enligt mina observationer brukar tillsyningsmännens bilar köra nära vattnet. Det är också ytterst tveksamt hur ett ökande besökarantal skulle kunna påverka arten. Så vitt jag känner till har arten minskat även på andra lokaler. En studie av artens ekologi vore mycket värdefull. Det kan noteras att växten gror mycket sent, ofta finns endast groddplantor vid midsommar och inventering av arten bör göras sent på säsongen för att ge en riktig bild av antalet individer. Eftersom arten är ettårig kan antagligen en kraftig storm begrava eller spola bort en stor del av växtens frukter. Å andra sidan kan också gamla frukter friläggas. Arten är efemär och populationen kan nog variera kraftigt beroende på betingelserna.

## **Mål.**

2190 Dynvåtmarker. Om Inre dynsänkan räknas till denna kategori vill jag påminna om att ett meterdjupt, fem meter långt vattenhål är grävt i den södra delen. Hydrologin är därmed ändrad högst väsentligt, något som bör beaktas vid bedömning av lokalens ekologi. Detta kan kanske förklara den stora försämring som uppkommit efter röjningen.

## **Mina kommentarer till Bevarandeåtgärder**

En underskattad ekologisk faktor när det gäller nästan alla dynkategorier, 2110, 2120, 2130 och 2190 på Gotska Sandön är de **stormar** som drabbar ön då och då. Vi hade under fjolåret den så kallade stormen Gudrun som på en mängd sätt har omskapat miljöerna på den södra, västra och norra sidan. Även inne på ön i tallskogarna kan ett stort antal vindfällda träd noteras, både döda och levande. Förutom att ytan med de vandrande dynerna har ökat har stormens omfattande saltstänk skadat och dödat en mängd tallar på de ytor som fått den tveksamma beteckningen, burgen. De ytor som avses är flacka och ligger innanför randdynen. De har under många år koloniserats med tall och i närheten av fyren även av bergtall. Särskilt på västra sidan har många tallar blivit helt bruna av salt och det kan antas att en hel del kommer att dö. Vid midsommar såg många döende ut.

En naturtyp som inte klassats är de klapperstränder som finns från Hamnudden till Höga land. De har under många år varit helt täckta av ilanddrivet virke och skräp. Den kraftiga stormen har spolat bort nästan allt från den ytan. En del av skräpet har hamnat i strandtallskogen men en huvuddel har nog lämnat ön. Åtminstone vid mitt besök i maj 2005 verkade strandkålsbeståndet mycket kraftigt reducerat. Å andra sidan fanns nu stora renspolade ytor som strandkålen kan kolonisera. Hela den yttre strandzonen är renspolad och detta gäller också till viss del på den västra sidan. Mycket skräp har lämnat ön men naturligtvis driver det in nytt.

På många ställen har stranden upp till den grå dynen minskat högst betydligt. Dessutom har den grå dynen och delar av randdynen blåst ut i havet vid Bredsand. Vid mitt besök vid midsommar har udden återtagit en del av den ursprungliga formen genom att sand har transporterats upp igen från havet.

## **Slitage**

Bilar och andra fordon skall helst köra så lite som möjligt. Man bör ge tydliga direktiv så att inga fordon körs där näbbtransporten brukar växa.

All cykelåkning bör förbjudas. Vandringslederna blir lätt skadade och det finns alltid personer som ger sig ut utanför vägarna med de numera populära, bredhjuliga cyklarna. Stora förseningar uppkommer enligt min erfarenhet när cyklar skall läktras till ön. Detta att man måste vandra utgör säkert en faktor som på ett positivt sätt selekterar ut en mer naturintresserad publik. Detta innebär också att den södra sidan av ön har färre besökare och kan erbjuda en lugnare miljö för störningskänsliga fåglar.

När det gäller slitaget på ön tror jag att den nuvarande nivån är bra. Jag önskar inte fler besökare. Enligt min åsikt bör restriktioner gälla för vissa områden som till exempel de renlavstäckta dynerna vid Hertas svag. Det finns också liknande partier inne på ön vid Höga åsen som väldigt lätt skadas av vandrande personer.

Svårigheten att ta sig fram, för det positiva med sig att merparten av besökarna kanaliseras till vandringslederna, vilket är bra. Det är också mycket viktigt att minimera bilkörningen på vandringslederna. Den barmatta som uppkommer efter en tid då vägar inte blivit slitna av bilar gör att ytan blir mer lättgången. Särskilt bör restriktioner i bilkörning läggas på vägen Schipkapasset till Tärnudden.

## **Traktorer**

En otroligt stort slitage utgör de traktorer som används för att föra upp besökarnas bagage. Tyvärr har allt större, bredare och tyngre traktorer och traktorkärror valts. Detta bör ändras. Jag skulle vilja föreslå att dessa byts mot mindre traktorer med smalare hjulbas och detsamma när det gäller kärrorna. Däckbredden bör anpassas för minsta möjliga slitage. Traktorerna kör sönder vägarna och lösgör snabbt bunden sand. Hjulbredden har gjort att flera av vandringslederna nu ser ut som skogsbilvägar. Detta förstärks av den felaktiga plockhuggning som pågår på träd vid vägkanterna. (Ett trettiotal fina friska, stora tallar fälldes för några år sedan utefter vägen mellan Las Palmas och Lägerbyn för traktorframkomligheten.) Likaså har på flera andra ställen avverkningar gjorts utmed vägarna som går i skogen innanför Höga land. Detta lämnar efter sig stubbar som kommer att finnas kvar under överskådlig framtid. (Man kan fundera på om det vore acceptabelt att ta dit en stubbfräsmaskin för att få bort dem). Känslan att gå i en Nationalpark försvann delvis av denna åtgärd. Man kan också se att de breda fordonen skrapar i träden vid vägarna till exempel i Lägerbyn. De stora maskinerna har också använts att köra fram möblerna i Lägerbyn vilket har möljats sönder växttäckets så att stora ytor nu har mycket lös yta. Det gör att mer sand dras in och det blir svårare att gå i området. På några ställen har rensolat grus från stranden lyfts upp och spritts för att möjliggöra fortsatta transporter. När det gäller slitaget på Bredsand har stora ytor slitits sönder av stormen och nya öppna ytor bildats. Den del som beskrivs är dock inte den vita dynen utan bör väl kallas randdyn anser jag. Området håller mås och trutkoloni som kvävegödselar ytorna vilket gynnar mjölke och de sandbindande gräsen. (Tuvtåtel finns inte på ön). Med tanke på vad som hänt med den yttre dynsänkan där stora delar täcktes av ny sand som dödade tallarna och nästa helt förstört eller åtminstone minskad den intressanta ytan kraftigt, bör man inte satsa på fler chansartade röjningar utan låta naturen ha sin gång. Det visar sig att successionerna går mycket snabbt efter en storm.

### **Röjning.**

Vad är det? Ängsskötseln definieras in i minsta detalj på flera sidor med verktyg etc. men röjning får man inga detaljer om hur det skall gå till. Jag antar att det avses samma typ av röjsåg som använts på andra ställen.. Unga tallar skall sågas av jäms med marken, eventuellt med små stubbar som i Inre dynsänkan.

Jag vill **avråda helt från röjningar** på ön.

Anledningen är, att detta är helt ohistoriskt och skapar en miljö som aldrig funnits tidigare på ön. Problemet är att stubbar och rötter blir kvar. De kommer att binda sanden och på den multnande veden kommer svampar att växa. Vi har också dålig erfarenhet av röjningen av Inre dynsänkan. Dels sjönk antagligen grundvattennivån (vilket missgynnade ärtstarr kärrknipperrot, majviva ryl, övriga orkidéer) då trädens rötter inte längre höll upp det. Dels kommer de döda stubbarna stå kvar för alltid (det finns exempel på träd som stuckit upp ur sanden i ett par hundra år i Arnagrop). I dynsänkan råkade också en del andra buskar och träd ut för röjningen. I och med att träd och buskar tas ner till hararnas nivå så har växterna stora svårigheter att växa upp och få stam. Så har till exempel sandvidet som är en av rariteterna, snaggats ner till en nästan underjordisk tillvaro. (Det bör noteras att hararna ringbarkar och dödar asp i lövskogarna på grund av matbristen vintertid).

Den stora öppna ytan med den täta skyddande häcken runt om kring gör att ytan torkar ut då inga skuggande träd lämnades. Om fortsättning på denna ”röjning” planeras bör man i första hand gallra och lämna en del träd kvar. Kanske skydda stammarna på sälarna.

### **Annan metod**

Om man vill få ny mark utan vegetation för att sätta igång vandrande dyner eller öppna på de släta ytorna innanför randdynerna, måste man dra upp träden med rötterna. Hur det skall gå till kan man fundera på. Kanhända kan man använda helikopter eller en trefot med domkraft. Om träden dras upp med rötterna får man inte heller någon ursprunglig yta som kan relateras till någon speciell tidsperiod men det närmar sig något, en ursprunglig

istidssituation då dynerna var trädlösa. Dock är naturligtvis sanden mycket näringsrikare då det stått träd på platsen. Alternativet att köra med en större traktor och dra loss träden med rötterna skulle också kunna fungera. En sådan avskogning kunde utföras i Arnagrop eller på Bredsand. Ytorna kunde följas för att se hur invandringen sker och om de speciella sandorganismerna accepterar dessa konstgjorda öppna sandytor.

### **Fårbete**

Undertecknad är ändå frågande varför man skall göra dessa ingrepp. Det vore intressant att kunna återskapa landskapet som det såg ut under medeltiden då Fåröbönderna hade sina får på ön som antagligen trampade sönder vegetationen. Med nuvarande regler om djurhållning är detta tyvärr omöjligt då vi inte kan acceptera att fåren till stor del får svälta ihjäl under vintrarna. Av den anledningen vill jag inte förorda att får förs till ön ens under en kort tid på sommaren. Dessutom finns en sådan otroligt stor fästingpopulation, att det knappast är djurvänligt att låta dem beta någon månad på sommaren. Fåren kommer ofelbart att trampa upp stigar som blir utan vegetation och den intressanta floran kommer att betas bort. Fåren kommer helt säkert att föra med sig många nya växter som inte finns för närvarande något som skulle vara olyckligt.

Inte heller är det särskilt troligt att man skulle kunna återskapa landskapet som var under 1700- och 1800-talet då olika arrendatorer försökte idka jordbruk med betande djur i skogen, ängsskötsel och små sandåkrar runt Gamla gården. Bilder visar att hela området flera hundra meter därifrån, var avskogat och hela ytan vit av sand.

Skogsbruksperioden i början av 1900-talet är väl inte heller särskilt intressant, då 10-tusentals träd höggs och skeppades ut på de tillfälliga järnvägar som lades ut.

De flesta försök att återställa landskap till någon speciell tidsepok har misslyckats. Av den anledningen avråder jag från dessa idéer. Vill man forska på växt- och djursuccessioner på sanddyner är ön tillräckligt stor för att tåla experimentytor. Min grundinställning är dock att man skall låta naturen ha sin gång.

### **Kontrollerad skogsbrand**

Den svenska skogen anses ha brunnit ungefär vart hundra år, på Sandön har det tydligen skett ännu oftare. Detta är något naturligt och det kommer att hända. Frågan är bara när det blir ett blixtnedslag. Det vanligaste är att vänta på att detta skall ske och acceptera att stora delar av skogen då brinner upp. Att släcka en skogsbrand är mycket svårt och skadorna ekologiskt vid släckningen mycket omfattande. Jag kan tänka mig en mindre kontrollerad skogsbrand på ett lämpligt avsnitt. Riskerna att det blir en storbrand som sprider sig är avsevärda då vinden snabbt kan vända. Att släcka elden med saltvatten skulle ge bestående förändringar av området. Om det finns goda säkerhetsmarginaler skulle ett område söder om Arnagrop kunna vara lämpligt. De höga dynerna innanför Kyrkudden har mycket storvuxen tall som antagligen skulle kunna överleva en brand och bli kvar som fröträd. Faran är att den fina lövskog som finns innanför förstörs av en brand (enda lokalen för kanelros). Efter en skogsbrand saknas skogsbryn. Detta skapar också risker för större stormfällningar i den kvarvarande skogen. En annan fråga är vid vilken tidpunkt på året som man tänder på, effekten kan bli väldigt olika beroende på hur torrt det är i vegetationen.

Ett beslut bör tas om skogen skall få brinna om en skogsbrand uppstår eller om insatser skall göras för att släcka den.

### **Ängsområdena**

Genom hembygdsföreningens stora ideella insatser har ett par ytor överförts till något som något liknar de gotländska ängerna. Dock. Där är många skillnader. Vid Gamla gården fanns en mängd hus. Den viktigaste är väl att ytorna är i stort sett improduktiva ur skördesynpunkt. Det blir nästan inget hö något som säkert Gottsberg och andra arrendatorer/rättare led av. De fick inte foder till många djur även om alla öns morer

hävdades som ängen och djuren tvingades till ljungbete sommartid i skogen. Både fagning och slätter är mycket populärt inom föreningen och som botanist anar man en alldeles för stor noggrannhet i arbetet. Odalmännen som skördade foder i ett änge hade inte tid att vara så petnoga. Arbetet måste utföras rationellt men medlemmarna står i kö för att få vara med på dessa resor och då är det inte konstigt att ambitionsnivån blivit orimligt hög. Detsamma drabbar en del av de gotländska ängerna. Jag skulle önska att man inte slog ända in till träd och buskstammarna där det ändå inte blir något vidare hö. Under hasselbuskarna och inne i dem kunde några löv få ligga kvar. Chansen att några av området intressanta växter skulle kunna få en fristad där något som kunde vara positivt för flera arter som nästan försvunnit. (nattviol, vippärt).

### **Hamling/klappning**

När det gäller hamling av träd och buskar bör hamlingen ha gett dålig avkastning då de flesta träd och buskar växer långsamt och den bäst arten (ask) för hamling inte finns i öns ängen. Så fort något träd sticker upp över tallarnas krontak, klipps topparna av både på ek, björk och asp. Alla träden ser ut att växa dåligt med mycket parasiter. Det enda som verkar vara av samma storlek som på fastlandet är hassel.

Att hamla eller klappa träden för att åstadkomma den typiska trädform (Bilaga 3) som dessa får är omöjligt om man inte börjar med ett ungt träd anser jag. De försök att med motorsåg kapa tillbaks vuxna träd för att de skall anta en stamarkitektur som hamlade träd får, har alltid misslyckats och de ser bara patetiska ut. Ofta dör gamla fina träd av dessa försök. Att länsstyrelsen har med sådana råd till dem som sköter ängen är mycket svårt att förstå. Kanske någon borde gå en kurs i hur man beskär träd och hur träden svarar på beskärning förslagsvis: Trädvård, 5p, Alnarp, SLU. Jag är säker på att beskrivningen skulle ändras om de kunskaperna fanns.

För att åstadkomma hamlade träd börjar man med individer som är under 15 cm i brösthöjd så som bönderna gjort. De hade inte redskap som kunde ta av tjockare trädstammar så högt över marken. De större sågarna lämpade sig bara till att fälla träd med.

Alltså sammanfattningsvis vill jag se: mindre noggrannhet vid ängsskötsel och ingen hamling/klappning.

### **Nytt projekt**

Så till en del av etnobiologin som inte tas upp i denna skötselplan. Genom ett tips från min kollega Börge Pettersson riktades mitt intresse mot hasselnötterna på ön. Under perioden med arrendatorer och även under fyrpersonalperioden, finns dokumenterat att Gotska Sandön producerade hasselnötter. Detta var en viktig biinkomst och med tiden blev Sandönötter ett kvalitetsbegrepp. Kanske är det därför som hasselbuskarna upptar en mycket stor del av ytorna i Kapellänget. Jag skulle vilja föreslå att man i skötselplanen la in en passus om detta. Jag kan tänka mig att Madam Söderlund och andra vandrade runt på ön till hasselbuskarna och plockade för försäljning. Detta borde på något sätt tas upp igen och sköteln av buskarna borde bli med tanke på att de skall producera mycket nötter som är lättplockade. Just nu pågår en inventering (Programmet för odlad mångfald POM) efter frukt och bärbuskar i Sverige genom den institution som jag tillhör. Även hassel och valnötter ingår. Jag har gått runt och sett att det finns mycket nötter under buskarna särskilt under nötår som för ett par år sedan. Det kanske vore ett bra projekt att inventera alla buskarna och ta prov på produktiviteten. Kanske finns det någon extra värdefull individ som kunde förökas upp. Detta kan ske utan att direkt störa den ekologiska balansen då det inte finns några stationära nötätare. Stenknäck är inte årlig häckfågel men kan hittas vissa år, nötkråka, nötväcka och nötskrika är också mest tillfälliga besökare. Efter flera år studier har jag funnit att majoriteten av buskarnas producerade nötter, ligger kvar under sommaren under buskarna. En hel del kan hittas i det hopräfsade material som spritts på vissa vägsträckor (Prästvägen) de senaste åren och i ravinen nedanför fyren. Det finns hassel i flera av öns morer och en undersökning av dessa kunde vara av intresse.

### **Skogsbruk och hus**

På ön finns ett sågverk. Det kan vara lockande att på något sätt tjäna pengar på skogen. De stormfällda träden sågas av när de ligger över vägarna och rullas ut i vegetationen men en del fällda träd tas till vara. Dessutom fraktas en hel del timmer bort från ön osågat med båt. Dessa verksamheter bör noga granskas. Passar de i en nationalpark? Skall tillsyningsmännen syssla med detta? Drar det in pengar till verksamheten? Är detta ett vinterjobb? Att Hembygdsföreningen får gott sågat virke att restaurera de gamla husen är bra men skall det produceras på ön? Jag är tveksam och skulle helst se att denna verksamhet upphörde. Det finns också något hus kunde rivas tycker jag. Hörlins sommarstuga vid Hamnudden är ett och det finns något vid Tärnudden som nog inte utgör någon omistlig del för dokumentationen av verksamheten på ön. Detta är väl en fråga för Länsantikvarien se över.

Uppsala 14/7 2005

Mattias Iwarsson  
forskare